

Pavel Nikolayeviç Ahmerov, Ahmed Yesevî Mührünün Tasviri

Ahmerov, P. N. (1896). Ahmed Yesevî mührünün tasviri. *Kazan İmparator Üniversitesi bünyesindeki Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'nin İzvestiya (Haberler) Dergisi*, 13(6), 529-537.¹

Vusala Musalı

Sorumlu Yazar / Corresponding Author

Özet

Kazan İmparator Üniversitesi bünyesindeki Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'nin üyesi ve çalışanı Ebû Bekr (Abubakr) Ahmedcanoviç Divayev 1895 yılında Orta Asya'da iken Hoca Ahmed Yesevî mührünün kâğıta basılı bir kopyasını elde eder. Divayev bu kopyayı bir mektup eşliğinde çalıştığı kuruma yollar ve 1896 yılında Pavel Nikolayeviç Ahmerov tarafından söz konusu mühür üzerine bir makale yayınlanır. Makalede mührün resmi yer alır ve mühür üzerindeki yazıların içeriği değerlendirmeye tabi tutulur. Ahmerov, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hoca Ahmed Yesevî'nin yanı sıra mühür üzerinde isimleri yer alan 9 kişiden 6'sının kimliğini belirlemeyi başarır. Yesevî mührü daha sonraları çok kez yayınlanmışsa da ilk kez Ahmerov'un bu makalesi çerçevesinde basılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hoca Ahmed Yesevî, Türkistan, Tasavvuf.

Abstract

Abubakr Ahmedjanovich Divayev, a member and employee of the Society of Archeology, History and Ethnography at the Imperial Kazan University, received an impression of the seal of Khoja Ahmed Yesevi during his stay in Central Asia in 1895. Divayev sent this impression along with a letter to the institution where he worked, and in 1896 an article about the seal was published by Pavel Nikolaevich Ahmerov. The article provides an image of the seal and evaluates the content of the inscriptions on the seal. Ahmerov manages to identify 6 out of 9 people whose names are indicated on the seal, except for the names of the Prophet Muhammad (peace and blessings of Allah be upon him) and Khoja Ahmed Yesevi. Although Yesevi's seal was subsequently published several times, it was first published as part of Ahmerov's article.

Keywords: Khoja Ahmed Yesevi, Turkistan, Sufism.

¹ Ahmerov, P. N. (1896). Opisaniye pečati Axmada Yasavi. *İzvestiya Obşestva arxeologii, istorii i etnografii pri Imperatorskom Kazanskom universitete*, 13(6), 529-537.

Ахмеров, П. Н. (1896). Описание печати Ахмеда Ясави. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Императорском Казанском университете*, 13(6), 529-537.

Giriş

Pavel Nikolayeviç Ahmerov (1862-1900), XIX. yüzyılın sonlarında faaliyet göstermiş olan Tatar entelektüellerindendir. Kazan'da medrese eğitimi almıştır. Kendisi Kazan'daki bir Müslüman medresesinde müderris iken 1891 yılında Ortodoks Hristiyanlığa geçiş yapmış ve akabinde Kazan Ruhani Akademi'sinde öğretim üyesi olarak çalışmaya başlamıştır.¹ Ahmerov tarafından hazırlanmış olan *Ahmed Yesevî Mührünün Tasviri* adlı Rusça makale, 1896 yılında Kazan İmparator Üniversitesi bünyesindeki Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'nin *İzvestiya* (Haberler) adlı dergisinin XIII. cildinin 6. sayısında basılmıştır (Axмepов, 1896, ss. 529-537).

Ahmerov'un çevirisi sunulan makalesinde 1212 / 1797 tarihli Yesevî mührü tanıtılmaktadır. Mührün üzerinde Hoca Ahmed Yesevî'nin ismi dışında İslam tarihinde önemli rol oynamış olan Ahmed adlı on şahsiyetin ismi yer almaktadır. Ahmerov'un makalesi bu yönde yapılmış olan ilk çalışmadır. Çeviri sırasında yazarın üslubuna dokunmamaya çalıştık. Ayrıca şahıs isimlerini büyük ölçüde Ahmerov'un transkripsiyonunda sunmayı uygun bulduk ve sadece birkaç yerde küçük düzeltmeler yaptık.

Ahmerov'un yapmış olduğu çalışmadan sonra Yesevî mührü üzerine araştırmalar devam etmiş ve mührün içerdiği isimlerle ilgili yeni tespitler yapılmıştır (bkz. Suleymanov, 2009, ss. 267-271; Arınova & Assetova, 2018, ss. 445-447; Güler, 2018, ss. 77-98). Ayrıca 26-27 Nisan 2024 tarihlerinde Hitit Üniversitesi ev sahipliğinde Çorum'da düzenlenmiş olan II. Uluslararası Türkistan'dan Anadolu'ya İrfan Geleneği: Abdal Ata Sempozyumu'nda Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Yazma Eserler Merkezi Müdürü Prof. Dr. Zubaida Shadkam tarafından *Hoca Ahmed Yesevî'nin Mührü ve Onun Özellikleri* konulu bir bildiri sunulmuştur.

1. Ahmerov, P. N. (1896). Ahmed Yesevî Mührünün Tasviri

Bizim takvimin 1166 yılında vefat etmiş ve şimdi Türkistan diye isimlendirilen Yesi adlı yerde defnedilmiş olan Türkistanlı mistik Hoca Ahmed Yesevî'nin mührü; Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'ne bu kurumun üyesi ve çalışanı olan A. A. Divayev tarafından Taşkent'ten 24 Aralık 1895 tarihli bir mektup eşliğinde gönderilmiştir. A. A. Divayev bu mührün varlığı konusunda daha önce de haberdar olmasına rağmen söz konusu mühre büyük bir kutsallık addedildiği için bunun bir kâğıta basılı bir kopyasını elde etmeye pek umutlu değildi. A. A. Divayev'in mührün kâğıta basılı kopyasını elde etmesi, merhum amcası Albay Divayev'in Türkistan'da kaza başkanı olarak görev yaparken Hazret-i Sultan Ahmed Yesevî Camii'nin gelirleri üzerine idari kontrole sahip olması ve halk arasında saygın bir konumda bulunması sayesinde mümkün olmuştur. Bundan yararlanan A. A. Divayev, caminin nakibine mektup yazmış ve o da tamamen beklenmedik bir şekilde mührün istenen basılı kopyasını göndermiş, bunu bir muska olarak taşımasını önermiştir.² A. A.

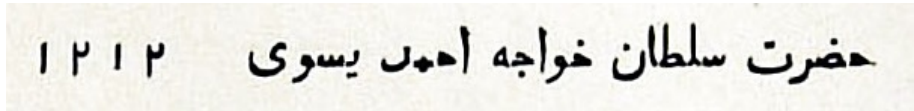
1 (2024, Mayıs 1). <https://tatarica.org/ru/razdely/obrazovanie/personalii/ahmerov-pavel-nikolaevich>

2 Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'nin *İzvestiya* dergisinin Editör Kurulu, Ahmed

Divayev'in izniyle mührün basılı kopyasının gerçek ölçüde bir taşbaskısı gerçekleştirilmiş ve 1 numaralı resim olarak makaleye eklenmiştir.

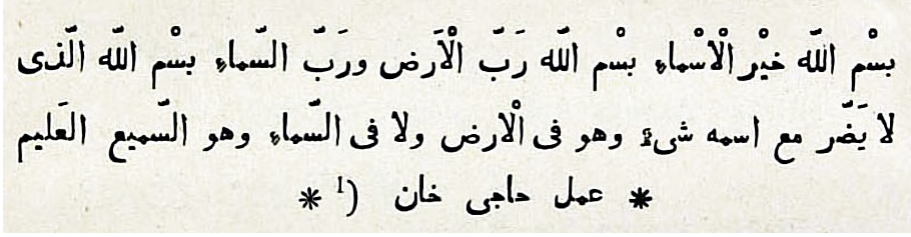
Mühür 3 konsentrik daireden oluşmaktadır. Bunların dimaterlerine gelince, iç daire 3 santim, dış daire 11 santim ve orta daire 9 santim ölçüsündedir. Dimaterleri 3 santime eşit olan en küçük dairenin ortasında şu sözler yer almaktadır:

Hazret-i Sultan Hoca Ahmed Yesevî 1212 (Rus takvimine göre 1797 yılı).

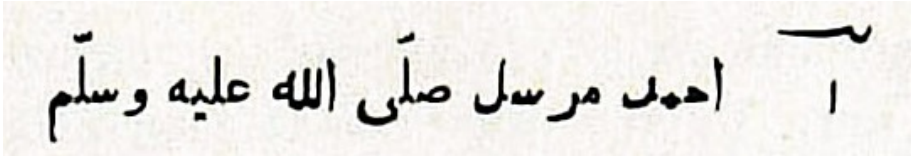
Yesevî mührünün kâğıta basılı kopyasını *İzvestiya* için göndermesinden dolayı Bay Ebû Bekr Ahmedcanoviç Divayev'e kalbî teşekkürlerini sunar.

Mührün bütün kenarı boyunca uzanan ve 1 santim genişliğe sahip olan çemberin içinde (yani dış ve orta daireler arasında) ise aşağıdaki ifadeler yazılmıştır:

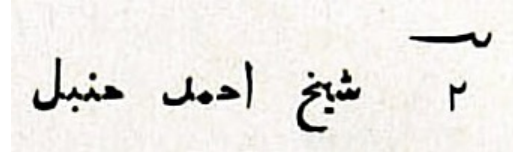

"Bismillah (harfiyen: Allah'ın adı ile). Bu, en iyi isimdir. Yerin ve göğün Rabbi olan Allah'ın adı ile. Allah'ın adı anılırsa, ne yerde ne de gökte hiçbir şey zarar veremez, (çünkü Allah) duyan ve bilendir. Hacı Han yaptı".³

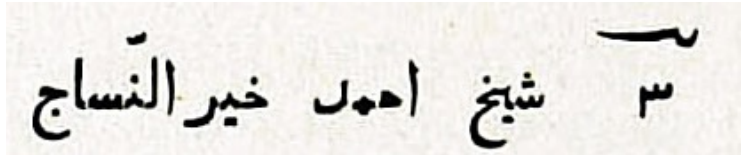
Mührün orta dairesinin iç kısmı 10 adet yarıçap ile bölünmüş ve bunların arasına Hz. Muhammed'den başlayarak İslam âleminde meşhur olan Ahmed isimli birkaç şeyhin ismi kaydedilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanmışlardır:

"Elçi (peygamber) olan Ahmed (yani Hz. Muhammed), Allah'ın lütfu ve selamı onun üzerine olsun!"

"Şeyh Ahmed Hanbel".⁴

"Şeyh Ahmed Hayrû'n-Nessâc (harfiyen: dokumacıların en iyisi)".

³ Mührdeki son kelime belirsizdir bir şekilde yansımıştır. Bu kelimeyi gerek Han ve gerekse de Hânkâhî diye okumak mümkündür. Eğer bu ismi ikinci versiyona uygun bir biçimde okursak, "Bu evin hücre görevlisi Hacı yaptı" şeklinde çevirebiliriz.

⁴ Bu şeyh, Miladi 780 yılında Merv'de doğmuş, Bağdat'ta eğitim almış ve 855 yılında zindanda ölmüştür.

۴ شیخ احمد ارقم

"Şeyh Ahmed Erkam (harfiyen: rengârenk)".

۵ شیخ احمد خضرویه

"Şeyh Ahmed Hazreviyye (Hadraveyh)".

۶ شیخ احمد رویه

"Şeyh Ahmed Reviyye".

۷ شیخ احمد مختار

"Şeyh Ahmed Muhtar" (harfiyen: seçilmiş).

۸ شیخ احمد حامی

"Şeyh Ahmed Hâmî (harfiyen: koruyucu).

۹ شیخ احمد کبیر

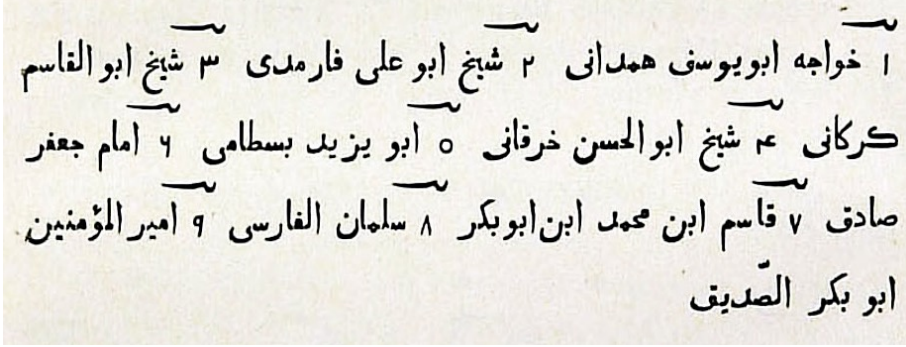
"Şeyh Ahmed Kebir" (harfiyen: büyük).

۱۰ شیخ احمد صغاریه

"Şeyh Ahmed Sagariyye".

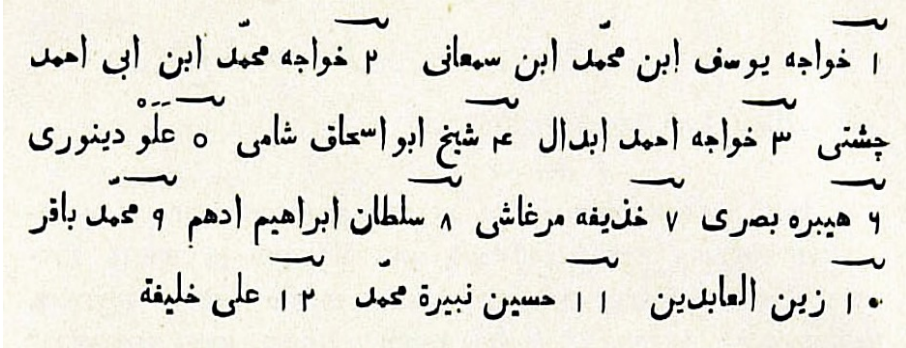
Mühürde isimleri geçen şeyhlerin altısı gizli öğretiyi (tasavvufu) diğerleri aracılığıyla Hz. Muhammed'den almışlardır. Öğretiyi birbirlerine intikal ettiren sufilerin sıralanması "şecere" (soyağacı) veya "silside" (zincir) diye adlandırılmaktadır.

Hoca Ahmed Yesevî'nin, kendileri aracılığıyla Hz. Muhammed'den irşad aldığı şahısların listesi aşağıdaki şekildedir:

1) Hoca Ebû Yusuf Hemedânî; 2) Şeyh Ebû Ali Fârmedî; 3) Şeyh Ebû'l-Kasım Kerkânî (Gürgânî); 4) Şeyh Ebû'l-Hasan Harakânî; 5) Ebû Yezid Bistâmî; 6) İmam Cafer Sâdık;⁵ 7) Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr; 8) Selman-ı Farsî; 9) Emîrül-mü'minîn (müminlerin emîri yani halife) Ebû Bekr es-Sıddık.

Ahmed Hayrû'n-Nessâc'ın irşad silsilesinde yer alan şahıslar şunlardır:

1) Hoca Yusuf b. Muhammed b. Sem'ânî; 2) Hoca Muhammed b. Ebî Ahmed Çiştî; 3) Hoca Ahmed Abdal; 4) Şeyh Ebû İshak Şâmî; 5) Ulüv Dîneverî; 6) Heybere Basrî; 7) Huzeyfe Mergaşî; 8) Sultan İbrahim Edhem; 9) Muhammed Bâkır;⁶ 10) Zeynelabidin;⁷ 11) Hz. Muhammed'in torunu Hüseyin; 12) Halife Ali.

⁵ Bu Cafer Sâdık; Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Halife Ali'nin oğludur.

⁶ Bu Muhammed Bâkır; Ali b. Musa b. Cafer Sâdık'ın oğludur (Çevirenin notu: Bu bilgi yanlıştır. Şiilerin 5. imamı olan Muhammed Bâkır, İmam Zeynelabidin Ali b. İmam Hüseyin'in oğludur).

⁷ Zeynelabidin, Hüseyin b. Halife Ali'nin oğludur.

Ahmed Hazreviyye (Hadraveyh)'nin irşad silsilesinde yer alan şahıslar şunlardır:

١ ابو تراب بخشى ٢ خاظم اصم ٣ سلطان ابراهيم ادھم ٤ امام محمد
٥ باقر ٦ زين العابدين ٧ على خليفه

1) Ebû Turab Bahşî; 2) Hâtım Asam; 3) Sultan İbrahim Edhem; 4) İmam Muhammed Bâkır; 5) Zeynelabidin; 6) Hüseyin; 7) Halife Ali.

Ahmed Kutbeddin Hâmî'nin irşad silsilesinde yer alan şahıslar şunlardır:

١ مولانا محمد باباي دكّانى ٢ زين الدين ابو بكر مصرى ٣ شيخ
نور الدين عبد الرحمن ٤ جمال الدين يوسف قرانى ٥ شيخ نجم الدين
محمودى ٦ شيخ نور الدين ابو السعد ٧ شيخ نجم الدين بارغشى
٨ شيخ شهاب الدين سهروردى ٩ شيخ ابو التجيب سهروردى ١٠ شيخ
اسماعيل ١١ محمد مايكيسلى ١٢ داود خادم ١٣ ابو العباس ابن ادريس
١٤ ابو القاسم رمضانى ١٥ ابو يعقوب طبرى ١٦ عمر ابن عثمان مكى
١٧ ابو يعقوب حورى ١٨ شيخ حسن بصرى ١٩ على المرتضى

1) Mevlana Muhammed Babayî Dükkânî; 2) Zeyneddin Ebû Bekr Mîsrî; 3) Şeyh Nureddin Abdurrahman; 4) Cemaleddin Yusuf Kurânî; 5) Şeyh Necmeddin Mahmûdî; 6) Şeyh Nureddin Ebü's-Sa'd (Habardî); 7) Şeyh Necmeddin Bargîşî; 8) Şeyh Şehabeddin Sühreverdî; 9) Şeyh Ebü'n-Necib Sühreverdî; 10) Şeyh İsmail; 11) Muhammed Maykisli; 12) Davud Hâdim; 13) Ebü'l-Abbas b. İdris; 14) Ebü'l-Kasım Ramazânî; 15) Ebû Yakub Taberî; 16) Ömer b. Osman Mekkî; 17) Ebû Yakub Hûrî; 18) Şeyh Hasan Basrî;⁸ 19) Aliyyü'l-Mürtezâ.

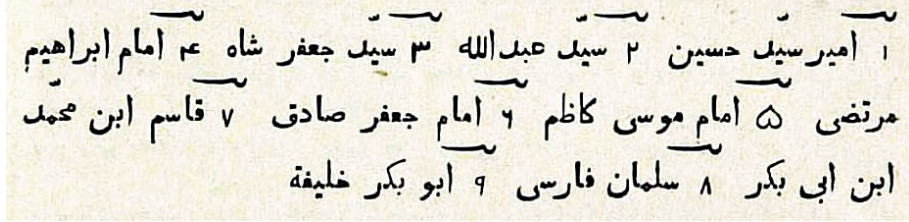
Burada Ahmed Hâmî'nin irşad aldığı bir silsile sona eriyor. Kendisinin irşad aldığı bir diğer silsile de şu şekildedir:

١ حجة الاسلام محمد غزالى ٢ شيخ ابو على فارمدى ٣ شيخ ابو القاسم
كركانى ٤ شيخ ابو الحسن خرقانى ٥ ابو يزيد بسطامى ٦ امام جعفر صادق
٧ قاسم ابن محمد ابن ابى بكر ٨ سلمان فارسى ٩ امير المؤمنين ابو بكر

8 Miladi 728 yılında ölmüştür.

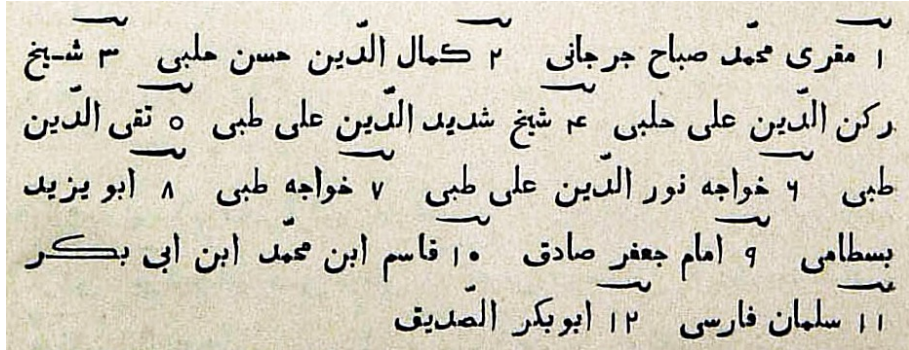
1) Hücetü'l-İslam Muhammed Gazzâfî;⁹ 2) Şeyh Ebû Ali Farmedî; 3) Şeyh Ebû'l-Kasım Kerkânî (Gürgânî); 4) Şeyh Ebû'l-Hasan Harakânî; 5) Ebû Yezid Bistâmî; 6) İmam Cafer Sâdık; 7) Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr; 8) Selman-ı Farsî; 9) Emîrû'l-mü'minîn (müminlerin emîri yani halife) Ebû Bekr.

Şeyh Ahmed Kebir'in irşad silsilesinde yer alan şahıslar şunlardır:

1) Emîr Seyyid Hüseyin; 2) Seyyid Abdullah; 3) Seyyid Cafer Şah; 4) İmam İbrahim Mürtezâ; 5) İmam Musa Kâzım; 6) İmam Cafer Sâdık; 7) Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr; 8) Selman-ı Farsî; 9) Halife Ebû Bekr.

Bir diğer şekilde Takiyeddin Ahmed Sagarî el-Hâcerhî diye isimlendirilen Şeyh Ahmed Sagariyye'nin irşad silsilesinde yer alan şahıslar şunlardır:

1) Mukrî Muhammed Sabah Cürcânî; 2) Kemaleddin Hüseyin Halebî; 3) Şeyh Rüknedin Ali Halebî; 4) Şeyh Şedideddin Ali Tıbî; 5) Takiyeddin Tıbî; 6) Hoca Nureddin Ali Tıbî; 7) Hoca Tıbî; 8) Ebû Yezid Bistâmî; 9) İmam Cafer Sâdık; 10) Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr; 11) Selman-ı Farsî; 12) Ebû Bekr es-Sıddık.

Mühürde isimleri anılan diğer şeyhler konusunda şimdilik bilgi sahibi değiliz.

Kaynaklar / References

Ahmerov, P. N. (1896). Opisanije pečati Axmada Yasavi. *İzvestiya Obşestva arxeologii, istorii i etnografii pri Imperatorskom Kazanskom universitete*, 13(6), 529-537 [Ахмеров, П. Н. (1896). Описание печати Ахмеда Ясави. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Императорском Казанском университете*, 13(6), 529-537].

⁹ Miladi 1058-1111 yılları arasında yaşamıştır.

- Arınova, D., & Assetova, K. (2018). Hoca Ahmed Yesevî mührü hakkında. İçinde İ. Yesevî (Haz.) & N. Hasan (Ed.), *Kul Hoca Ahmed Yesevî: Makaleler kitabı* (ss. 445-447). Arı Sanat Yayınevi.
- Güler, K. (2018). Kültür coğrafyamızda ve Ahmet Yesevî'de on sayısı üzerine değerlendirmeler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (68), 77-98. <https://doi.org/10.9761/JASSS7628>
- Suleymanov, M. A. (2009). Ob ottiske pečati Xodji Axmada Yasavi. *Pax Islamica*, 1(2), 267-271 [Сулейманов, М. А. (2009). Об оттиске печати Ходжи Ахмада Йасави. *Pax Islamica*, 1(2), 267-271].
- (2024, Mayıs 1). <https://tatarica.org/ru/razdely/obrazovanie/personalii/ahmerov-pavel-nikolaevich>